

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון כ"ה
תשע"ד
חשוון 495

"כח וגבורה נתן בהם"

על ברכת "שכחו וגבורתו מלא עולם"

בעוד כוח מבטא חוזק, גבורה מזוהה יותר עם עצמת האיפוק ויכולת שליטה ובלימה, "איזהו גיבור הכובש את יצרו" (אבות ד, א).

נראה לפרש שקיים הבדל מהותי בין ברכת "עושה מעשה בראשית" ובין ברכת "שכחו [וגבורתו] מלא עולם". את מעשה בראשית תיקנו על מראות של הוד קדומים סטטי, יצירות בטבע שברא הקב"ה, אך אין הן מעוררות אימה בלב האדם, אלא התפלאות והתרגשות מהמראה הנשגב.

חז"ל תיקנו ברכה נפרדת לשעה שאדם מתמלא אימה מול עצמת היקום המבהיל, המרעים בקולו והמבזיק בברקו. העובדה שתיקנו ברכה מיוחדת על תופעות מפחידות ומבהילות כגון ברק ורעם, כוכב שביט, רעידות אדמה, אין היא באה סתם לשבח, אלא גם לנסוך ביטחון בלב החווה/המברך/הירא: "שכחו וגבורתו מלא עולם". יש מנהיג בעל כוח וגבורה אשר טבע עצמות כאלה ביקום, הוא "חזק יותר" וכך מתחזקת מידת הביטחון והאדם מתמלא אומץ ושמחה מחדש.

לאור זאת ניתן להבין לעומקם את דברי הרב קוק זצ"ל בעולת ראייה:

אמנם הידיעה היותר עליונה היא כאשר נכיר את המון המפריעים העומדים על כל צעד מכוחות הטבע עצמם בהתנגשם זה בזה, לולא ההשגחה האלוקית, הנותנת קצה וגבול לכל כח לאמר עד פה תבוא, רק עד הגבול שיועיל לשכלול הבריאה ולא להרסה (עולת ראייה, א, עמ' שפג).

הכוח בפני עצמו יכול היה להיות הרסני ובלתי מוגבל אם לא מלווים אותו הגבורה, האיפוק והאיזון המדויק בין כוחות הטבע, איזון המונע מהארץ להתקרב לשמש ומהירח להשפיע על גאות ושפל בצורה חדה, איזון בין פוטוסינתזה ביום לנשימת הצמחים בלילה, ועוד.

כשאדם נתקל באירוע קוסמי-מפחיד יברך וישיב אל לבו שכשם שהמצב המוכר של זריחה/שקיעה, גאות/שפל וכוחות הטבע ה"שגרתיים" הם יצירי כפיו של הקב"ה בעולמו, כך גם האירועים הפתאומיים והמפחידים כדוגמת רעידות אדמה, סופות ורעמים. גם עליהם שורה האיזון וכוחם אינו בלתי מוגבל.

אולי בשל כך התקבל והתקבע הנוסח "שכחו וגבורתו מלא עולם" ולא רק "שכחו מלא עולם".

עדי צביאל

מרצה בהתמחות לחינוך חברתי קהילתי

המשנה במסכת ברכות (ט, א) אומרת: "על הזיקין ועל הזוועות ועל הרעמים ועל הרוחות ועל הברקים אומר שכחו וגבורתו מלא עולם". רש"י מפרש, "לפי שאלו נראין או נשמעין למרחוק", אולם ברי"ף (שם) מופיע נוסח מעט אחר: "על הזיקים ועל הזוועות ועל הברקים ועל הרעמים ועל הרוחות אומר ברוך שכחו מלא עולם", והשמיט את מילת "וגבורתו" שככל הנראה לא הייתה בנוסח שלפניו.

האם מדובר בשינוי נוסח בלבד או גם בשינוי משמעות? הרמב"ם פוסק (הלכות ברכות י, יד):

על הרוחות שנשבו בזעף ועל הברקים ועל הרעמים ועל קול ההברה שתשמע בארץ [...] על כל אחד מאלו מברך ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם ואם רצה מברך עושה בראשית.

אולם הכסף משנה שם מצטט את המשנה בברכות "שכחו מלא עולם".

המקור לצמד המילים כוח וגבורה נמצא בדברי הימים א (כט, יב): "והעשר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל", ואמנם מצאנו קשר בין גבורה לאיתני הטבע כבר בספר שופטים: "וואוהביו כצאת השמש בגבורתו" (ה, לא).

מאוחר יותר מופיע בפיטו הקדמון שנכנס אל ברכות קריאת שמע של שבת ואשר נהגו לשיר בזמן ברכת הלבנה: "טובים מאורות שברא אלוקינו יצרם בדעת בבינה ובהשכל, כח וגבורה נתן בהם להיות מושלים בקרב תבל".

כך שצמד התארים כוח וגבורה משתייכים אל עצמות כוחות הטבע שנטע בהם הקב"ה.

בפוסקים יש מחלוקת לגבי השייכות של כל ברכה אל תופעת טבע ההולמת אותה יותר, אך נפסק במשנה ברורה (בסימן רכז, סימן קטן ה):

והעולם נוהגים לברך על הברקים "עושה מעשה בראשית" ועל הרעמים "שכחו וגבורתו" וכן מסתבר שעל ידי הרעם נראה גבורתו של הקב"ה יותר מבברק, אמנם באמת שייך כל אחת מהברכות על שניהם.

ומפרש באר היטב שם:

הברקים – אומר עושה מעשה בראשית דלא שיד לומר שכחו וגבורתו מלא עולם שאין נראין בכל העולם. ועל הרעמים אם ירצה אומר עושה מעשה בראשית דמעשה בראשית הם ואם ירצה אומר שכחו וגבורתו מלא עולם שהקול נשמע בכל העולם.

למעשה, אף אם יש סברה לשייך ברכה אחת לתופעה מסוימת, כגון ברק או רעם, אין הדבר מעכב ויצא ידי חובה אם אמר אחת מהן.

מה, אם כן, מוסיפה הגבורה על הביטוי 'כוח'?

תגיד תודה – תראה נסים!

דבר האבדה של 10 השקלים. מיד הציע לו השכן שיצטרף אליו. האברך נענה להצעה בשמחה. הם החלו לנסוע בעקבות האוטובוס שרגעים ספורים לפני כן חלף על פניהם. כאשר הגיע האוטובוס לעיקול חזק לא הצליח הנהג להשתלט על האוטובוס והוא עף לוואדי העמוק. האברך שאמור היה לעלות לאוטובוס החל לבכות. הוא הוציא ממחטה לנגב את הדמעות, והנה מצא בתוכה את 10 השקלים שאבדו לו. על נסיך שבכל יום!

רמב"ן אומר שכל הנסים הגלויים הם רק כדי להראות לנו שלה' אין טבע והכול אצלו אפשרי, ובעצם הם מוכיחים שכל הבריאה היא נס. הרמב"ן מוסיף ואומר שמי שלא מאמין שהכול הוא נס, הרי הוא כופר ממש. נכון, לא בכל פעם אנחנו ניצלים מאוטובוס שמחליק, אבל כל יום אנחנו קמים בבוקר, ברוך ה' רואים טוב, הולכים, מתפקדים, כל מערכת הגוף עובדת, נושמים כראוי וכו'. כל דבר בעולם הוא פלא וה' מחייה בכל רגע אין סוף חלקיקים בחסד עצום.

יהודי נקרא כך כי הוא יודע להודות באמת. לומר תודה, זה להודות על האמת שאכן נעשה פה חסד. יהודי במהותו מכיר בחסדי ה', מהגדולים ועד הקטנים ביותר, ויודע להודות ולהעריך.

מי שזוכה להבין שהכול פה הוא בבחינת נס ומודה לה' על כל החסדים שהוא עושה עמו, חייו הופכים להיות נפלאים הרבה יותר. כאשר אדם מודה לה' כל הזמן, ה' שמח ומביא לו עוד דברים להודות עליהם. אדם כזה מגיע למקומות גבוהים שבהם הוא יכול לבקש עוד מתנות מבלי שיפריעו לו המקטרגים, כי הוא בסך הכול בא להודות. (מתוך הספר "עלינו לשבח" של הרב יצחק זילברשטיין)

נטלי דמתי

סטודנטית בהתמחויות ללימודי ארץ ישראל ולתושב"ע

קרנן תודה נאכל ליום אחד, "ובשר זבח תודה שלמיו ביום קרבנו יאכל" (ז', טו) אולם ניתן לשאול: הלא כל קרבנות השלמים נאכלים בשני ימים ולילה. אם כן, מדוע קרבן התודה שהוא גם שלמים נאכל ליום אחד בלבד? הנצי"ב בפירושו לתורה העמק דבר מסביר שבקרנן התודה צריך גם לאכול ארבעים לחמי תודה, ומתוך זמן האכילה קצר והבעלים צריך לשתף אורחים רבים בתוך זמן קצר, יוכל הבעלים לספר שבחו של מקום על הנסים שעשה עמו ה' וכך תתפרסם גדלותו יתברך אצל יהודים רבים. האדמו"ר מגור התייחס לשאלה זו ואמר שכיוון שכל יום מתחדשים לאדם נסים, אם הוא היה אוכל לשני ימים ולילה את התודה היה יוצא שהוא אוכל קרבן של אתמול על חשבון נס טרי שנעשה לו היום. עלינו לקלוט את המסר של האדמו"ר מגור שלאדם יש נסים ונפלאות יום יום ועליו רק לשים לב ולפקוח את העיניים.

סיפור השגחה

בעיצומו של חורף תשס"ג הזדעזענו לשמוע על תאונה שהייתה לאוטובוס שיצא מבית שמש לבני ברק. האוטובוס נפל לוואדי ונוסעים רבים נפגעו.

האחראי על התנועה בבית שמש החרדית סיפר שאחד מחשובי אברכיה של הקהילה החרדית בעיר עמד בתחנה במטרה לנסוע להוריו שגרים בבני ברק. כשהגיע האוטובוס הוא הכניס את ידו לכיס כדי להוציא 13 ₪ שהיו שם לשלם עבור הנסיעה, אך להפתעתו הוא מצא שם 3 ₪ בלבד. מטבע נוסף של 10 ₪ שהיה בכיסו נעלם כלא היה. אותו אברך עשה גדר לעצמו שהוא לא לווה מאף אחד, וגם במקרה זה החליט שלא ללווה כסף מנוסעים לצורך הנסיעה, אלא יחזור לביתו להביא כסף ויעלה על אוטובוס אחר.

כאשר האוטובוס יצא מהתחנה עבר שם אחד השכנים של אותו אברך ברכבו הפרטי בדרכו לבני ברק. כשראה שאותו אברך חשוב לא עלה לאוטובוס שאלו לפשר העניין, והלה סיפר לו את

במעגלי העם היהודי

מיהו יהודי?

טלי פרידמן

הידיעות על רדיפת היהודים בברית המועצות בשנות השישים עוררו קהילות יהודיות רבות לפתוח במאבק על פתיחת שער ברית המועצות ליציאת יהודים. בשנת 1969 קראה ראש הממשלה גולדה מאיר בכנסת מכתב של שמונה עשרה משפחות יהודיות מגרוזיה שביקשו לעלות לישראל ובכך העלתה את הנושא לסדר היום הציבורי. גם נציגים ישראלים באו"ם העלו את סוגיית יהודי ברית המועצות, וארגונים ציבוריים שונים בישראל ובתפוצות פנו למוסדות ולארגונים בין-לאומיים בקריאה לפעול בנדון. עצרות רבות והפגנות המוניות התקיימו בארץ ואף בצרפת, בבריטניה ובארצות הברית תחת הכותרת "שלח את עמיי". כפועל יוצא ללחצים אלו ומשיקולים כלכליים ומיליטיים החלה להשתנות מדיניות ברית המועצות לגבי הגירת יהודים מתוכה. בשנת 1971 חלה נקודת מפנה שאפשרה עליה של כ-78,500 עולים עד סוף שנת 1973. מאמצע שנות השבעים רבים מהיהודים שהיגרו מברית המועצות העדיפו לפנות לארצות אחרות ולא לישראל. העולים שהגיעו לארץ נקלטו בחברה בלא זעזועים רבים שכן ההיערכות לקראת קליטתם הייתה טובה מהיערכות המדינה בשנות החמישים הן בשל הפקת לקחים הן בשל מציאות שונה. העלייה מברית המועצות בשנות השבעים הותירה ללא ספק את רישומה בחברה הישראלית בשל ייחודה התרבותי והיקפה. גל העלייה השני החל בשנת 1989 לאחר קריסת המשטר הקומוניסטי בברית המועצות. עד שנת 1997 עלו כ-700,000 עולים לישראל. בעקבות לחץ ישראלי חדלה ארצות הברית להעניק זכויות פליטים למהגרים מברית המועצות בעלי אשרת כניסה לישראל, ועלייה זו הפכה בחלקה להיות "הגירה לכודה". העלייה שהגיעה הייתה מגוונת מאוד באזורי המוצא של העולים שבאו מרפובליקות בעלות הבדלים תרבותיים, רמות פיתוח שונות וניכרו ביניהם הבדלים בתכונות התעסוקתיות וההשכלתיות השונות. בנוסף להבדלים אלו בולטת כמות לא מבוטלת של עולים לא יהודים שעלייתם התאפשרה מתוקף חוק השבות, עובדה שלמים הציבה את אחד האתגרים המורכבים בנושא הגירור.

מקורות

אוסטרופ רפי "אומר לצפון תני עליית יהודי ברית המועצות ובעיות הגירור – סיכום כמעט 20 שנה אחרי", בתוך: אריאל עזריאל (עורך). צהר 30, תשס"ז, עמ' 61-66

סירקין משה ואלעזר לשם (עורכים). דיוקנה של עלייה תהליך קליטתם של עולי ברית המועצות לשעבר, 1990-1995, מאגנס האוניברסיטה העברית, ירושלים תשנ"ח

הכהן דבורה, "עולים ועלייה", בתוך: צמרת צבי ויבלונקה חנה (עורכים), העשור השלישי תשכ"ח-תשל"ח, יד בן צבי, ירושלים 2008, עמ' 303-317

אמדע אור וסמדר בן-אשר, המוכר והזר ייצוגיים חברתיים בקבוצות בישראל, מכון בן גוריון לחקר ישראל, אוניברסיטת בן גוריון, 2007, עמ' 122-152